

GIYOHVANDLIK VOSITALARINI, PSIXOTROP MODDALARNI VA AQL-IRODA FAOLIYATIGA TA'SIR ETUVCHI BOSHQA MODDALARNI ISTE'MOL QILUVCHI SHAXSLAR O'RTASIDA AYRIM PROFILAKTIK CHORA-TADBIRLAR

RASHIDOV RUSTAM RIZOQUL O'G'LI

Buxoro shahar IIO FMB 1-son HPB profilaktika inspektori, leytenant

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14849459>

Dunyo miqyosida so'nggi 10 yil ichida giyohvand moddalarni iste'mol qiluvchilar soni 23 foizga oshgan, ko'rsatkich 2011-yildagi 240 milliondan 2021-yilda 296 million kishiga yetgan. Bu dunyo aholisining o'sishi bilan qisman bog'liq, xolos. Bu haqda BMTning Narkotiklar va jinoyatchilik bo'yicha boshqarmasi yangi hisobotida aytiladi¹.

Giyohvandlik vositalari, psixotrop moddalar va aql-iroda faoliyatiga ta'sir etuvchi boshqa moddalar iste'moli bugungi kunda jiddiy jamoat sog'lig'i va ijtimoiy muammo sifatida qaralmoqda. Ushbu moddalar nafaqat shaxsning sog'liq holatiga, balki ularning jamiyatdagi harakatlariga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi, bu esa ko'plab huquqbuzarliklar, jumladan, jinoyatlar, ijtimoiy beqarorlik va xavf-xatarlarga olib keladi. Giyohvandlik, psixotrop moddalar va boshqa zararli moddalardan foydalanishni oldini olish va ulardan foydalanadigan shaxslar o'rtasida huquqbuzarliklarni profilaktikasi uchun ilg'or xorij tajribasiga asoslangan yondashuvlar muhim ahamiyatga ega. Ushbu maqolada ushbu sohada amalga oshirilgan ilg'or chora-tadbirlar, ularning samaradorligi uchun olingan tavsiyalarni tahlil qilamiz.

Giyohvandlik va psixotrop moddalarni iste'mol qilish jismoniy va ruhiy salomatlikka ta'sir qilish bilan birga, shaxsning huquqiy holatiga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi. Moddalarga odatlanish va ularni suiiste'mol qilish, odatda, quyidagi huquqbuzarliklarni keltirib chiqaradi:

Giyohvandlik vositalari yoki psixotrop moddalarni iste'mol qiluvchi shaxslar ko'pincha uyushgan jinoyatlar, o'g'irlik, hujumlar, giyohvand moddalar savdosi kabi jinoyatlarda ishtirok etadilar.

Bu shaxslar ko'pincha jamiyatdan chetlashadilar, ijtimoiy beqarorlikni keltirib chiqaradilar va oilaviy munosabatlarda yirik muammolarni yuzaga keltiradilar.

Giyohvand moddalarning noqonuniy ravishda saqlanishi, ulardan foydalangan shaxslar ko'pincha jazo jarayonlariga tortiladilar.

Shuning uchun, giyohvandlik va psixotrop moddalarga qarshi kurashish nafaqat sog'liqni saqlash muammosi, balki jamoat xavfsizligi va huquqni muhofaza qilish masalasidir.

Dunyo bo'ylab, giyohvandlik vositalari va psixotrop moddalarni iste'mol qiluvchi shaxslar o'rtasida huquqbuzarliklarni oldini olishda bir qancha ilg'or tajribalar amalga oshirilmoqda:

Niderlandiyada narkotiklarni qonuniylashtirishdan ko'ra, narkotik moddalar va psixotrop moddalarni sotish, iste'mol qilishni oldini olishda asosiy e'tibor profilaktikaga qaratilgan. Niderlandiya hukumati giyohvandlikni profilaktika qilishning eng samarali usuli sifatida, yoshlar o'rtasida ijtimoiy va psixologik yordam dasturlarini tashkil etgan. Bu dasturlarning maqsadi – narkotiklarni tarqatishning oldini olish, foydalanuvchilarning salomatlikni saqlash va ijtimoiy hayotga qaytishlarini qo'llab-quvvatlashdir.

Shvetsiya giyohvandlik va psixotrop moddalar iste'moliga qarshi kurashda yuqori samarali tizimga ega. Bu tizimda barcha davlat tashkilotlari birgalikda ishlaydi va ijtimoiy

¹ EXECUTIVE SUMMARY. https://www.unodc.org/res/WDR-2023/WDR23_Exsum_fin_SP.pdf.

reabilitatsiya, psixologik yordam, jismoniy faoliyat va ish bilan ta'minlash kabi dasturlarni o'z ichiga oladi. Shvetsiyada narkotik moddalar bilan bog'liq jinoyatlarning oldini olishda ijtimoiy muhitning mustahkamlanishi va oilaning roli muhim ahamiyatga ega.

AQShda, ayniqsa Kaliforniyada, narkotiklar bilan bog'liq jinoyatlar va huquqbuzarliklarning oldini olishga qaratilgan dasturlar o'ta samarali. Kaliforniya hukumati yoshlarni giyohvandlikka qarshi kurashishda qat'iy huquqiy chora-tadbirlar, profilaktika va ta'lim dasturlari bilan ta'minlamoqda. Shuningdek, giyohvandlikdan aziyat chekayotganlarga reabilitatsiya va psixologik yordam dasturlari mavjud. Ushbu dasturlar yoshlar o'rtasida narkotiklar iste'molining oldini olishda katta rol o'ynaydi.

Kanadada narkotiklar bilan bog'liq jinoyatlar va giyohvandlikni oldini olishda shuningdek, profilaktikaga e'tibor qaratiladi. Yoshlar o'rtasida sog'lom turmush tarzini tarqatish, giyohvandlikni oldini olish dasturlari taqdim etiladi, shuningdek, reabilitatsiya va psixologik yordam tizimi yaratilgan. Kanada hukumati huquqiy yondashuv bilan bir qatorda, o'quv muassasalarida maxsus kurslar va seminarlar tashkil etadi.

O'zbekiston Respublikasida ham giyohvandlik va psixotrop moddalar iste'molining oldini olish uchun bir qator tashabbuslar mavjud. Biroq, ushbu sohada profilaktik tadbirlarni yanada samarali qilish uchun quyidagi takliflar kiritilishi mumkin:

Maktablarda va o'quv yurtlarida narkotiklar va psixotrop moddalar haqida ta'lim berish tizimini yanada kengaytirish, yoshlarni ushbu moddalar zararli ta'siri haqida xabardor qilish zarur. Aytish joizki, giyohvandlik va psixotrop moddalar haqida bilish, yoshlarni ularni iste'mol qilishga qarshi turishga tayyorlaydi.

Giyohvand moddalar iste'mol qiluvchi shaxslar uchun psixologik reabilitatsiya dasturlarini yanada rivojlantirish va ularga ijtimoiy qayta integratsiya jarayonlarini qo'llab-quvvatlash muhimdir. O'zbekiston hukumati tomonidan giyohvandlikdan aziyat chekayotgan shaxslar uchun reabilitatsiya markazlarini ko'paytirish, bu sohada mutaxassislarni tayyorlash zarur.

Oila, maktab va jamoat o'rtasida yaxshilangan hamkorlik orqali yoshlar o'rtasida giyohvandlik va psixotrop moddalar iste'molining oldini olishga e'tibor qaratish lozim. Oilalar, maktablar va jamoat tashkilotlari o'rtasidagi samarali hamkorlik orqali yoshlarni giyohvandlikdan himoya qilish osonlashadi.

Giyohvand moddalar bilan bog'liq jinoyatlarni oldini olish uchun O'zbekiston Respublikasining jinoyat qonunchiligida yanada qat'iy huquqiy chora-tadbirlarni joriy etish lozim. Bu, shu jumladan, narkotik moddalarni sotish, iste'mol qilish, va ularni tarqatish bilan bog'liq jinoyatlarni oldini olishga qaratilgan huquqiy chora-tadbirlarni mustahkamlashni o'z ichiga oladi.

Giyohvandlik vositalari va psixotrop moddalar iste'molining oldini olish va ulardan foydalanadigan shaxslar o'rtasida huquqbuzarliklarni profilaktikasi jiddiy va uzluksiz bir ishdir. Ilg'or xorij tajribalariga asoslanib, O'zbekiston ham bu sohada ko'plab muvaffaqiyatli tashabbuslarni amalga oshirishi mumkin. Samarali profilaktik chora-tadbirlar, ta'lim, ijtimoiy yordam, psixologik reabilitatsiya va huquqiy chora-tadbirlar orqali yoshlarni giyohvandlikdan himoya qilish va huquqbuzarliklarning oldini olish mumkin bo'ladi.